

بررسی اثرگذاری شاخص‌های جغرافیای انسانی و طبیعی در معماری قلعه‌ها

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۰۴

کد مقاله: ۶۶۳۵۶

فرخ عبودی^{۱*}، صابر زارعی^۲، ادریس عبودی^۳

چکیده

دژ یا قلعه یک سازه مستحکم می‌باشد که در اطراف شهرها ساخته می‌شده است. قلعه معرب واژه‌ای پارسی به صورت‌های کلا، گلات و کلاک است که همانند بسیاری از واژگان هنگام تعریف کاف به قاف تغییر کرده و از فارسی وارد عربی شده‌است. از آغاز دوران پیش از تاریخ در هزاره اول پیش از میلاد پیرامون دهکده‌ها نیز حصار کشیده می‌شد، اینکار نخست برای مصون ماندن از حمله راهزنان و جانوران وحشی بود ولی بعدها عمدتاً برای دفاع متقابل در برابر هجوم دشمنان صورت می‌گرفت، در سراسر سرزمین ایران حصارهای محکم، دهکده‌ها و قلعه‌های مسکونی را می‌توان یافت که متعلق به هزاره سوم پیش از میلاد است. هر جای این سرزمین نگاه کنید، قلعه، برج، بارو، ارگ، کهنه‌دژ، دربند، خندق و دروازه و نظایر آنها از ناامنی محیط زندگی و توجه و تدبیر آگاهانه ایرانیان به ملاحظات دفاعی حکایت می‌کند. در گذشته از قلعه استفاده‌های متعددی صورت می‌گرفته، مثلاً در هنگام جنگ به عنوان قلعه دفاعی مورد استفاده قرار گرفته و مردم تا زمانی که بیم حمله دشمن وجود داشته در درون قلعه می‌ماندند. برای محافظت از ساختمان و قسمت‌های مختلف قلعه بارو ساخته می‌شده است. اولین قلعه‌های تاریخ ایران باستان مربوط به دوران تشکیل حکومت مادها می‌باشد. در این میان نیاز به دفاع از سرزمین، ماناها را مجبور به ساخت بناهای مستحکم برای جلوگیری از غارت و تخریب کرد. در تحقیق حاضر که با روش، تحلیلی-تطبیقی و روش وزن دهی انجام می‌شود، در تلاش هستیم که وزن تاثیرگذاری هریک از این فاکتورها را در معماری قلعه‌ها مشخص کنیم تا ضمن شناخت تخصصی این اثرات معماری فاخر، ویژگی‌های جغرافیایی انسانی - طبیعی آنها را بشناسیم و از این داده‌ها در طراحی آثار مخصوص این مناطق استفاده نماییم. برای انجام این کار برداشت‌های میدانی از پلان معماری انجام گرفته است. در نهایت با استفاده از نظرات متخصصین فاکتورها وزن دهی می‌شود. نتایج تحقیق حاکی از آن است که ترکیبی از فاکتورهای جغرافیای طبیعی و انسانی بر مکانیابی، طراحی و معماری قلعه‌ها تاثیر گذار بوده که از میان عوامل طبیعی، توپوگرافی و اختلاف ارتفاع حایز رتبه اول و از میان عوامل انسانی، فاکتور امنیت بیشترین وزن را داشته است.

واژگان کلیدی: معماری، قلعه، جغرافیای انسانی، جغرافیای طبیعی، شاخص‌ها

۱- دانشجوی دکتری، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول)

۲- دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران

۳- فارغ التحصیل کارشناسی ارشد برنامه ریزی دانشگاه تهران، دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران